

Օթոն Պիզմարք-Շէօնհաւսէն, որուն անուան համբար հռչակեցաւ ընդ ամենայն երկիր, ծնաւ 'ի բարետոհմըն տանեաց յամին 1815 Շէօնհաւսէն դղելին մէջ։ Ուսաւ զիրաւագիտութիւն Կոդինկայի և Պեռլինի համալսարանաց մէջ, որ է միակ ուսումն հարկաւոր քաղաքագէտ մարդոյ, որ և այնչափ օգտակար պիտի ըլլար իրեն ապագային մէջ. և ապա մտաւ իբրեւ ինքնակամ զինուոր որսորդաց զնդին մէջ, ուր մնաց տարի մը։ Ուսումը կատարելէն ետքը, միտքը դրեր էր դատաստանական կենաց պարապել. բայց քանի մը տարիէն առանձնացաւ իր երկիրները, գոհ ըլլալով ամբարտակաց ու թոմսերու շինութեանց վերակալ ցուլութեան պաշտօնիւ։ Երեսփոխան ընտրուեցաւ սաքսոնեան Աւագածողութիւն, իբրեւ ներկայացուցիչ ասպետական կարգի, ուր նշանաւոր հանդիսացաւ զօրաւոր և հանճարեղ ատենաբանութեամբ ընդդէմ ռամկապետական և սահմանադրական կուսակցութեանց։

Հասաւ 1848 տարին իր խռովաբեր քայլերովը։ Պ. Պիզմարք զիմաւորեց զայն անխռով հողուով, և տեղի տուաւ առ վայր մի, լուս դիտնալով որ անօգուտ է մարտնչել ժողովրդեան կամաց անդիմամարտ հեղեղին դէմ։ Երեք տարի ետքն երբ ամենայն ազատական յուզմունք և գրգռութիւնը հանգարտեցան, զրկուեցաւ գեապանութեան պաշտօնիւ 'ի Ֆրանքֆորդ. և այն ատենէն սկսեալ ատենութեան հոգի մը սկսաւ տեսնուիլ վրան Աւստրիոյ դէմ, զոր կը նկատէր իբրեւ ոտիս և հակառակորդ թրուսիոյ, և արգել մեծութեան ու փառաւորութեան Հոհենցոլերնի թագաւորական տան. ուստի ամեն պարագայի մէջ կը ջննար 'ի բաց հանել զԱւստրիա գերմանական դաշնակցութենէն, և իր այս մտածութիւնն արտաբերուտ ալ յայտնելու չէր վախեր։

Թամին 1852 վեննա զրկուեցաւ, ուր ջանաց հետի բռնել զԱւստրիա մարտական միաւորութենէ. և ասիկայ 1815 ամին խաղաղութենէն ետքը, իրաւցնէ առաջին քայլ եղաւ գերմանական միութեան՝ զլիսաւորութեամբ Բրուսիոյ։ 1858ին դեսպան անուանեցաւ 'ի Բեռլինուրկ, ուր առ ինքն ձգեց կայսեր սէրը և համարումը։ 1862ին ներկայացուց զԲրուսիա 'ի Բարիդ, ուր ընդունուեցաւ սիրոյ և համարման ցուցակութեամբը։ Բայց չորս ամիս միայն կրցաւ կենալ 'ի Գաղղիա, վասն զի պաշտօնական գծովութեան մը պատճառաւ Պեռլին կանչուեցաւ, և անուանեցաւ առաջին պաշտօնեայ։

Դեսպանութեան պաշտօնը զոր կատարեց Պիզմարք զանազան արքունեաց քով, անօգուտ չեղաւ իրեն. գերմանական մանրաքնին հետազոտութեամբ քննեց նոյն տէրութեանց և ժողովրդոյ վիճակն և հանգամանքը, և անոնց զօրութեան ու տկարութեան կէտերը. և ըստ այնմ շարժեցաւ ապագային մէջ։

Պ. Պիզմարք առաջին պաշտօնեայ ըլլալէն ետքը, երկրին ներկայացուցչաց և երեսփոխանաց հետ բռնած ընթացքն ամենուն յայտնի է. իր խօսքերն ու գործերը կը վկայեն թէ ինչ աստիճանի յարգ կ'ընծայէր անոնց ժողովոյն, իշխանութեան և սահմանադրական ընդդիմութեանց, որ կը ցուցնէին իրեն առաջարկած նոր և ահաւոր զինուորական կարգադրութեանց դէմ։ Բայց ինքը բողոքեց և պնդեց թէ ամենայն տեսակ ընդդիմութեամբ հանդերձ՝ պիտի կատարէ և 'ի գլուխ տանի իր խորհուրդները. և ահա այս կարգադրութեանց արդիւնքն է՝ որով այնչափ փայլեցաւ բրուսական բանակը քաջակիրթ զինուորութեամբ մեր ժամանակաց երկու ահաւոր պատերազմաց մէջ։

Ժամանակիս պարագայները թէպէտ մեծապէս նպաստամտոյց եղան Պ. Պիզմարքի գործոց յայդուութեան, բայց զիտցաւ ինքն ալ ճարտարամտութեամբ յօգուտ իւր շրջել թէ և սխերիմ թնա.

Պ. ՊԻՋՄԱՐՔ

մի էր Աւստրիոյ, բայց զիտցաւ 'ի գիւլող առթի իր օգնականութեամբն և հաւանութեամբն նուաճել զՏանիմարդ . և ապա խտայական դաշնակցութեամբ զնոյն ինքն զԱւստրիա, և հուսկ ապա գերմանական ազգային զօրաւոր միութեամբ՝ զԳաղլիա . և այսպէս առաջին տէրութեանց կարգը դասաւորեց զԲրուսիա :

Պ. Պիզմարը նմանողութեան օրինակ առած է իրեն զԳրեգորիկոս Բ. և սնած ու մեծցած նոյն հորիզոնին և նոյն մտածութեանց մէջ . վասն զի քննելով այս մեծ ուսուցչին օրինակներն և խորհելով անոր կենացն ու գործոց վրայ, ներկայացուց Եւրոպիոյ նորագիծ պատկեր մ'այն հանճարոյ՝ որ պայծառաւորաց զԲրուսիա դարուս սկիզբը, և մեծցուց ու փառաւորեց դարուս վերջը : Իր պայծառ, մեծաբաց ու հրատեսիլ աշխուժը և լայնաճակատ զուլիսը՝ կը վկայեն իր մեծութեանը, և յայտնապէս կը ցուցնեն թէ այդպիսի անձ մ'առանց հետոց կամ աննշան չէր կրնար անցնիլ աշխարհիս տեսարանին վրայէն :

Եղան ոմանք որ ուզեցին բաղդատել Պիզմարը կոմսը Գալուրի հետ, և իրաւցնէ թէ որ նոր Պրուտարքոս մ'ուզենար զուգակշռութիւն ընել երեւելի արանց, ընական կերպով կը յորդորուէր համեմատել վիկտոր Խմանուէլի պաշտօնեայն Գուլիէլմոսի պաշտօնէին հետ : Մին 'ի Բիէմոնը ծնաւ զգաղափար միութեան իտալիոյ, և միւսն 'ի Բրուսիա միաւորեց զԳերմանիա :

Բայց այս նոր Պրուտարքոսը կը նշանակէր անշուշտ նմանութեանց հետ և աննմանութիւնքը . Գալուր լանաց նախ ազգին մոտացը մէջ ծնանել զգաղափար միութեան, և ապա իլանել 'ի հործազատութիւն և հաւանութիւն ժողովրդեան, ահաւասիկ գործիք Գալուրի . Իսկ Պիզմարը իրեն գործոց հիմ գրաւ զգործութիւն զինուց . ուստի գերմանական միութիւնն աւելի զինուց արդիւնք է քան ազգային հաւանութեան :

Պատմութեան ուսումը մեծ և գեղեցիկ զարոց կամ մատեան մ'է, յորում միով հայեցուածով կը նկատենք զանցեալն իր ումենայն երևութովը . բայց զժբախտութիւնն այն եղած է՝ որ առաւապելք աղօսաւորեցած են ուրեք ուրեք այս մեծ մատենին մէջ քանի էջերը : Թէպէտ ընդհանուր է պատմութեան ուսումը, բայց ամենուն քննութեան նպատակը նոյն չէ . տղան զբօսեցուցիչ դէպքեր կը փնտտէ անոր մէջ, որով գոհացնէ իր հետաքրքիր երեակալութիւնը . պատերազմականը նիւթական և գազանական մասանց ուշ կը դնէ, ինչպէս՝ պատերազմաց, յաղթութեանց և այլաբանականութեանց, որոնք ազգաց և ժողովրդոց պարծանք համարուած են : Փաղաքագէտն ու օրէնսդիրը կը քննէ մեծ կամ փոքր պատահարաց պատճառներն ու հետեանքը, և ըստ այնմ կարգ կը դնէ իր գործոցը, իսկ որ անկարծելին է, նոյն իսկ և բժիշկն ունի իր սորվելու մասերը . երբ կը կարգայ մեծամեծաց և իշխանազանց յանկարծադէպ մահերը, կը սկսի խորհրդածել և հարցնել ատոնց պատճառը : Ուճիրք և ընտանեկան հիւանդութիւնք, մահահողիք և խառնազանց կեանք՝ ահաւասիկ դահիճք Թագաւորազանց :

Առանց հին ժամանակաց պատմութեան քննելու, թէ ինչ կերպով մեռան Ալեքսանդր, Գերմանիոս, Բիւտանիկոս և այլք, գաղղիական բժիշկք քննելով ազգային պատմութիւնը, այս վերջին երեք դարուց մէջ այնպիսի մահեր գտան որ մտածութեան նիւթ եղաւ : Քննութեան առին թէ արդեօք իշխանաւորաց տարածամ ու անկարծելի մահերն երկնային վրէժնեղութեան ընծայելու է, ինչպէս կը կարծուի Փիլիպպոս Գեղեցիկին և իր յաջորդաց համար¹, թէ Թուոյ և կամ ընտանեկան արտաւորութեանց : Տիւպուա (Dubois) Ամիանցին, իր կենաց վերջին օրերուն հաճութեամբ կը քննէր հուշակաւոր մարդոց և մեծամեծաց մահունց պատճառները . Պ. Լիտրէ (Littre) իր մէկ գլուխածքին մէջ կը մերժէ այն կարծիքն որ կը համարի թէ Օւլէանի դքսուհին Հան-

1 Փիլիպպոս Գեղեցիկ մեռաւ յամին 1314 թ. առաւել և վեց ամեայ . Լուգովկոս Լէ Հօգէն 1316ին, քսան և եօթ ամեայ . Փիլիպպոս Ե. 1323ին, քսան և ութ ամեայ . Կարոլոս Ի. 1328ին երեսուն և չորս ամեայ :